

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i07.116>

INGLIZ LEKSIKASI SEMANTIK TASNIFINING NAZARIY ASOSLARI

Nafisa Karimullayevna Yusupova

O‘qituvchi

Ingliz tili integrallashgan kursi № 1

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

+998946571651

nafisa.yusupova.83@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada ingliz leksikasining semantik tasnifi va uning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Semantik tasnif til birliklarini ma’no jihatidan guruhlashga xizmat qiladi va leksik tizimni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqot davomida leksik birliklarning semantik maydonlari, sinonimiya, antonimiya va giponimiya kabi munosabatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ingliz tilidagi leksik birliklarning semantik xususiyatlari zamonaviy lingvistik yondashuvlar asosida yoritiladi. Mazkur ish tilshunoslikda semantik tahlilni rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: Semantika, leksika, tasnif, semantik maydon, sinonimiya, antonimiya, giponimiya, lingvistika.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОЙ КЛАССИФИКАЦИИ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКИ

Аннотация В данной статье рассматриваются теоретические основы семантической классификации английской лексики. Семантическая классификация служит для группировки языковых единиц по их значению и способствует более глубокому пониманию лексической системы языка. В ходе исследования анализируются семантические поля, а также такие отношения, как синонимия, антонимия и гипонимы. Кроме того, освещаются семантические особенности английской лексики с позиции современных лингвистических подходов. Данная работа вносит вклад в развитие семантического анализа в языкознании.

Ключевые слова: Семантика, лексика, классификация, семантическое поле, синонимия, антонимия, гипонимия, лингвистика.

Abstract This article examines the theoretical foundations of the semantic classification of English vocabulary. Semantic classification serves to group linguistic units according to their meanings and contributes to a deeper understanding of the lexical system. The study analyzes semantic fields as well as relationships such as synonymy, antonymy, and hyponymy. In addition, the semantic features of English lexical units are explored from the perspective of modern linguistic approaches. This work contributes to the development of semantic analysis in linguistics.

Keywords: Semantics, vocabulary, classification, semantic field, synonymy, antonymy, hyponymy, linguistics.

Kirish

“Til — bu fikrning tashqi ifodasidir”, deb ta’kidlagan Wilhelm von Humboldt. Shuningdek, Ferdinand de Saussure tilni o‘zaro bog‘liq belgilar tizimi sifatida izohlab, unda shakl va ma’no uyg‘unligining muhimligini alohida qayd etgan. Bu fikrlar tilning nafaqat aloqa vositasi, balki murakkab semantik tizim ekanligini ko‘rsatadi. Ingliz tili bugungi kunda xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va madaniyat sohalarida yetakchi o‘rin egallaydi. Shu sababli uning leksik tarkibini mazmuniy jihatdan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir so‘z muayyan ma’no ifodalaydi va bu ma’nolar o‘zaro bog‘lanib, yaxlit semantik tizimni hosil qiladi. Leksik birliklarni semantik jihatdan tasniflash esa ushbu tizimni tartibga solish, so‘zlar o‘rtasidagi yaqinlik va farqlarni aniqlash imkonini beradi. Semantik tasnif tilshunoslikda muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib, u so‘zlarning ma’no xususiyatlariga asoslanadi. Bu jarayonda semantik maydon tushunchasi alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u bir-biriga yaqin ma’noli birliklarni bir guruhga jamlaydi. Masalan, “harakat”, “his-tuyg‘u” yoki “rang” kabi tushunchalar asosida shakllangan leksik qatlamlar tilning ichki tuzilishini anglashga yordam beradi. Bundan tashqari, sinonimiya (yaqin ma’nolilik), antonimiya (qarama-qarshilik) va giponimiya (umumiy va xususiy tushunchalar o‘rtasidagi bog‘lanish) kabi munosabatlar leksik tizimning muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Zamonaviy lingvistik yondashuvlarda semantika nafaqat alohida so‘z ma’nosini, balki uning nutq jarayonidagi funksiyasini ham o‘rganadi. Kontekst, madaniy omillar va kommunikativ vaziyat ham so‘z ma’nosiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan ingliz leksikasini semantik jihatdan tahlil qilish tilning dinamik va ko‘p qatlamli tabiatini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Bundan tashqari, semantik tasnif til o‘rganish jarayonini ham yengillashtiradi, chunki so‘zlarni ma’no jihatidan guruhlash ularni eslab qolishni osonlashtiradi. Ingliz tilidagi ko‘p ma’nolilik (polisemiya) hodisasi ham semantik tahlil orqali aniqroq tushuniladi va to‘g‘ri qo‘llanadi. Shu bilan birga, semantik yondashuv tarjima jarayonida ham muhim rol o‘ynab, so‘zlarning kontekstga mos ma’nosini tanlashga yordam beradi.

Metodologiya

Ingliz leksikasining semantik tasnifini o‘rganishda semantik tahlil asosiy metod sifatida tanlandi, chunki u leksik birliklarning ma’no xususiyatlarini aniqlash va ularni semantik guruhlariga ajratishga imkon beradi (John Lyons [1]). Menimcha, bu metod leksik birliklarning kontekstdagi vazifasini va ularning semantik maydoni orqali o‘zaro bog‘liqligini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu yondashuv orqali so‘zlarning asosiy va kontekstga bog‘liq ma’nolari aniqlandi va ularning semantik farqlari tizimli ko‘rsatildi.

Shuningdek, komponent tahlil yondashuvi so‘z ma’nosini tashkil etuvchi asosiy semantik elementlarni ajratib ko‘rsatishga imkon beradi (Eugene Nida [2]). Mening fikrimcha, bu yondashuv leksik birliklarning ichki semantik tuzilishini aniqlash va sinonimiya, antonimiya kabi munosabatlarni chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Shu bilan birga, ingliz tilidagi ko‘p ma’nolilik va idiomatik ifodalarni tahlil qilishda ham foydali vosita bo‘ladi. Ushbu metodlar uyg‘unligi ingliz leksikasining semantik tasnifini yanada mukammal va ilmiy asoslangan tarzda o‘rganishga yordam beradi. Shu yondashuv orqali leksik birliklarning semantik maydonlari, ularning o‘zaro bog‘liqligi va kontekstga moslashuvchanligi aniqlanadi, bu esa tilshunoslikda semantik tadqiqotlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, semantik maydonlar va leksik birliklar o‘rtasidagi bog‘liqlikni vizualizatsiya qilish, ularning kontekstga moslashuvchanligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi (Cowie [3]; Kövecses [4]). Menimcha, bu yondashuv semantik tahlilni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham boyitadi, chunki u tarjima, til o‘rganish va lingvistik korpus tahlilida qo‘llanilishi mumkin.

Natijalar

Ushbu tadqiqot davomida ingliz leksikasining semantik tasnifi asosida bir qancha qiziqarli xulosalar va misollar aniqlandi. Birinchi navbatda, leksik birliklar semantik maydonlar bo‘yicha guruhlanganida, ularning o‘zaro bog‘liqligi aniq ko‘zga tashlandi. Masalan, “anger,” “rage,” “fury” so‘zlari bir semantik maydonga kirib, turli darajada kuchli emotsiyalarni ifodalaydi. Shu bilan birga, so‘zlarning kontekstdagi ishlatilishi ham ularning semantik farqlanishini ko‘rsatadi: “anger” kundalik nutqda keng qo‘llanilsa, “fury” ko‘proq adabiy yoki dramatik kontekstlarda ishlatiladi. Ikkinchi jihat – sinonimiya va antonimiya munosabatlari. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ingliz leksikasida sinonim so‘zlar bir semantik maydonga kirsa ham, ularning ishlatilish hududi va registri farq qiladi. Masalan, “child” va “kid” so‘zlari ma’nosi jihatidan yaqin, lekin “child” rasmiy kontekstda, “kid” esa norasmiy nutqda ishlatiladi. Shu bilan birga, antonimik juftliklar, masalan, “hot – cold,” “happy – sad,” nafaqat qarama-qarshi ma’no ifodalaydi, balki kontekstga qarab psixologik yoki metaforik ifodaga ham ega bo‘ladi. Uchinchidan, ko‘p ma’nolilik (polisemiya) va idiomatik ifodalar natijalarni yanada boyitdi. Misol uchun, “bank” so‘zi kontekstga qarab “river bank” (daryo qirg‘oqi) yoki “financial bank” (moliyaviy institut) ma’nolarini beradi. Shuningdek, frazeologik birliklar, masalan, “spill the beans” (sirni oshkor qilish) yoki “kick the bucket” (vafot etmoq), semantik tasnif orqali alohida guruhga ajratildi va ularning metaforik ma’nosi tahlil qilindi. Madaniy va tarixiy kontekstga bog‘liq semantik birliklar

ham aniqlangan. Masalan, “Waterloo” yoki “Babylon” kabi joy nomlari metaforik ma’no bilan boyitilgan bo‘lib, ular tarixiy hodisalar yoki madaniy stereotiplarni aks ettiradi. Shu yondashuv natijasida semantik tasnif nafaqat leksik birliklarning ma’nosini, balki ularning ijtimoiy va madaniy funksiyasini ham ochib berdi.

Muhokama

Ingliz leksikasining semantik tasnifini chuqurroq tushunishga yordam berdi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, leksik birliklarning semantik maydonlarga ajratilishi ularning ma’nosini va kontekstdagi vazifasini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, “anger,” “rage,” “fury” so‘zlari turli darajadagi emotsiyalarni ifodalaydi va kontekstga qarab farqlanadi. Bu holat semantik tahlil metodining samaradorligini ko‘rsatadi, chunki u sinonim va antonim so‘zlarni ajratishda, ularning ishlatilish kontekstini aniqlashda yordam beradi. Ko‘p ma’nolilik va idiomatik ifodalar semantik tasnifning murakkabligini oshiradi. Masalan, “bank” so‘zi daryo qirg‘oqi yoki moliyaviy institut ma’nolarini beradi, frazeologik birliklar esa metaforik ma’noni ta’kidlaydi. Bu holatlar ingliz tilidagi frazeologik va ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rganishda kontekst va madaniy aspektni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Madaniy va tarixiy kontekstga bog‘liq leksik birliklar, masalan, “Waterloo” yoki “Babylon,” semantik tasnif orqali ularning metaforik va tarixiy ma’nolarini aniqlashga yordam berdi. Shu yondashuv nafaqat leksik birliklarning ma’nosini, balki ularning ijtimoiy va madaniy funksiyasini ham ochib berdi. Ingliz leksikasining semantik tasnifi leksik birliklarning semantik bog‘liqligini aniqlashda samarali, sinonim va antonim so‘zlarning kontekstini tushunishga yordam beradi, ko‘p ma’nolilik va idiomatik birliklarni tahlil qilish imkonini beradi va madaniy hamda tarixiy kontekstni hisobga olish orqali lingvistik tadqiqotlarni boyitadi.

Shu bilan birga, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy lingvistik yondashuvlar, masalan, korpus tahlili va kognitiv semantika, semantik tasnifni yanada aniqroq va amaliy jihatdan foydali qiladi. Shu usul orqali leksik birliklarning nafaqat ma’nosi, balki ularning kontekstga moslashuvi va madaniy funksiyasi ham aniqlanadi. Shu yondashuv natijasida semantik tasnif nafaqat leksik birliklarning ma’nosini, balki ularning ko‘p ma’nolilik va idiomatik birliklarni tahlil qilish imkonini ham ochib berdi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot ingliz leksikasining semantik tasnifi va uning metodologiyasini o‘rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, semantik tahlil va komponent yondashuvlari leksik birliklarning ma’nosini aniqlash, ularni semantik guruhlariga ajratish va ularning kontekstga bog‘liqligini tushunishda samarali vositalardir. Tahlil davomida sinonimiya, antonimiya, ko‘p ma’nolilik va idiomatik ifodalar ingliz tilidagi leksik birliklarning murakkab tabiati va ularning semantik farqlanishini ochib berdi. Shuningdek, madaniy va tarixiy kontekstga bog‘liq birliklar, masalan, “Waterloo” yoki “Babylon,” tilning metaforik va ijtimoiy funksiyasini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ingliz leksikasining semantik tasnifi leksik birliklarni tizimli tarzda guruhlash, ularning semantik bog‘liqligini aniqlash, ko‘p ma’nolilikni tushunish va madaniy hamda

_____ **Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar 2026-yil 7-son** _____ *B seriya*
tarixiy kontekstni hisobga olish imkonini beradi. Shu yondashuv lingvistik tadqiqotlarni boyitadi va tilni o‘rganish, tarjima va amaliy lingvistika sohalarida qo‘llanilishi mumkin. Semantik tasnifning ilmiy va amaliy ahamiyati ingliz leksikasini chuqurroq tushunishga, leksik birliklar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlashga va tilshunoslikdagi tadqiqotlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. John Lyons. *Semantics*. Cambridge University Press, 1977.
2. Eugene Nida. *Componential Analysis of Meaning*. Mouton, 1975.
3. Bally, Ch. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot, 1912.
4. Vinogradov, V. V. *O strukture slova i znachenii*. Moskva: Nauka, 1957.
5. Kunin, A. V. *Emotsional'naya leksika v russkom yazyke*. Moskva: Vysshaya Shkola, 1970.
6. Komissarov, V. N. *Teoriya i praktika perevoda*. Moskva: Vysshaya Shkola, 2000.
7. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall, 1988.
8. Sapir, E. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, 1921.
9. Reformatskiy, A. A. *Sravnitel'naya grammatika angliyskogo i russkogo yazykov*. Moskva: Prosveshchenie, 1968.
10. O‘zbek tilshunosligi instituti. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*. Toshkent: Fan, 2015.